

JAARBOEK VOOR
MUNT- EN PENNINGKUNDE

46

KON. NED. GENOOTSCHAP VOOR MUNT- EN PENNINGKUNDE
AMSTERDAM 1959

Commissie van Redactie: Dr. H. Enno van Gelder, Voorburg;
Dr. A. Gorter, Bilthoven; O. N. Keuzenkamp-Roovers, Groningen;
Dr. A. N. Zadoks-Josephus Jitta, Amsterdam.

Alle correspondentie betreffende redactie en administratie te richten
aan het secretariaat: Zeestraat 71B, 's-Gravenhage.

KORTE BIJDRAGEN

Een aureus van keizer Diocletianus uit Harlingen. — In 1959 werd door het Kon. Penningkabinet, uit particulier bezit, een aureus van keizer Diocletianus aangekocht, die ongeveer 60 jaar geleden in een tuin te Harlingen is gevonden. Het stuk vertoont aan de voorzijde de naar rechts gewende buste van Diocletianus met stralenkroon en pantser, waaromheen de legende IMP C C VAL DIOCLETIANUS P F AUG; op de keerzijde een frontaal staande Juppiter met naar links gewend hoofd en met een scepter in de linker en een bliksem in de rechter hand, daaromheen het omschrift IOVI CONSERVAT AUGG, in de afsnede SMT.

Dit type (Cohen 217) komt in de lijst van RIC niet voor. Pink¹ schrijft het toe aan de muntplaats Ticinum en dateert het tussen 286 en 288. Het is in elk geval vrij zeldzaam.

De aureus, die speciaal aan de voorzijde zeer weinig gesleten is, heeft een ronde doorboring boven de keizerkop iets rechts van het midden, en is dus blijkbaar als sieraad gedragen.

Er is geen reden aan de juistheid van Harlingen als vindplaats te twijfelen, doorboorde aurei zijn in Friesland geen ongewoon verschijnsel. De grote tijd van de import van romeinse munten in het Friese gebied valt in de tweede en het begin van de derde eeuw. De in Noord-Nederland gevonden Romeinse munten, die uit die periode dateren, wijzen op een handelscontact tussen het Imperium en het Noorden van ons land, dat tot het Vrije Germanië behoorde. Dit handelscontact ging in de woelige tweede helft van de derde eeuw verloren. De invallen van Germaanse stammen, die mogelijk mede vanuit Noord Nederland kwamen en tot ver in het romeinse gebied doordrongen, zijn uit historische bronnen en ook uit gesloten muntvondsten van binnen de rijksgrenzen bekend. Muntvondsten uit de tijd tussen 260 en het begin van de vierde eeuw ontbreken in Noord Nederland vrijwel geheel.

Nu weet men uit historische berichten, dat juist onder keizer Diocletianus op het eind van de derde eeuw weer sprake is van een herstel van de Romeinse macht in het noordwestelijk deel van het rijk. Dat er blijkbaar ook sprake was van een zeker herstel van de relatie tussen Rome en Noord Nederland, daarop wijzen enkele schaarse muntvondsten uit deze en iets latere tijd.

Overigens is het niet met zekerheid te zeggen van welke aard de relaties nu geweest zijn.

Aan deze periode wordt het zogenaamde medaillon van Diocletianus toegeschreven, dat in 1864 in Friesland tussen Witmarsum en Arum werd gevonden en dat door Byvanck² en De Boone³ wordt geciteerd. Het is echter een vroeg-Karolingisch (gegoten) muntsieraad uit het eerste kwart van de 9e eeuw⁴.

Inderdaad zijn muntvondsten uit het eind van de derde en het begin van de vierde eeuw in Noord Nederland bijzonder schaars. In onze aureus van keizer Diocletianus uit Harlingen hebben we nu een nieuw waardevol gegeven voor het vaststellen van de verhouding tussen het Romeinse rijk en het Noorden van ons land in deze duistere tijd, en daarom is deze munt niet alleen een numismatisch, maar vooral ook historisch belangrijk document.

W. A. VAN ES

¹ K. Pink, *Die Goldprägung des Diocletianus und seiner Mitregenten (284—305)*. *Numismatische Zeitschrift* 24 (1931), p. 24, pl. 1.13.

² A. W. Byvanck, *Excerpta Romana III* (1947), p. 188 en de daar vermelde oudere literatuur.

³ W. J. de Boone, *De Franken* (1954), p. 216, kaart 9.

⁴ P. C. J. A. Boeles, *Friesland tot de elfde eeuw* (1951), p. 325, pl. 41.8; *Cat. Tent. „Van Friezen, Franken en Saksen”* (1959), nr. 93c; P. Berghaus, *Ein karolingischer Münzring von Herbrum*, *Die Kunde* 10 (1959), p. 94, pl. 13.3.

Een $\frac{3}{8}$ solidus van Gratianus. — Een heuglijke aanwinst van de laat-romeinse afdeling van het Kon. Penningkabinet is een kleine gouden munt van keizer Gratianus (367—383) van $1\frac{1}{2}$ scripulum = 1.70 g, van prachtige makelij en in uitstekende staat (plaat VIII):

Vz. portret n.r. met diadeem, pantser en mantel; D(ominus) N(oster) GRATI-ANVS AVG(ustus). RIC p. 278 n. 26.

Kz. Victoria, zittend op een buitgemaakte wapenrusting, schrijft VOT X MVL XX op een schild, vastgehouden door een kleine gevleugelde genius; VICTORIAAVGVSTORVM. RIC p. 278 n. 25.

Op de afsnede AN (= muntplaats Antiochië).

De combinatie van deze voor- en keerzijden was tot nu toe nog niet bekend. Daar beide in de jaren 367—375 vallen, moet dit exemplaar ook uit die periode stammen. Gedacht kan worden aan de quinquennalia, het 5-jarig jubileum van Gratianus, dat samenviel met de decennalia, het 10-jarig jubileum van zijn medekeizers Valentinianus I en Valens, die hem vijf jaar tevoren met Vota-munten hadden geëerd.

A. N. Z.-J. J.

Een anonieme munt van Bergh. — Kort geleden verwierf het Kon. Penningkabinet een anoniem 24 kruizer-stuk (plaat VIII):

Vz. geharnast borstbeeld n.r., omschrift: OMNIA*TEMPVS*HABENT*.

Kz. eenkoppige adelaar, op de borst rijksappel met 24, omschrift: MONETA.NOVA.ARGENTEA.

Dit waarschijnlijk unieke stuk, dat in de vorige eeuw eenmaal in een Duitse verzameling gesignaleerd werd, behoort tot een reeks, alle zeer zeldzame munten, met dezelfde omschriften; daar enkele hiervan het wapen van Bergh dragen, kan er geen twijfel aan bestaan, dat de gehele reeks afkomstig is uit de Berghse munt te Stevensweerd.

De graven van den Bergh waren immers, nadat graaf Willem IV, de zwager van de Prins van Oranje, in 1583 met de Staten had gebroken, in hoofdzaak in de Zuidelijke Nederlanden gevestigd en bekleedden hoge functies. In de twintiger jaren van de 17e eeuw heropenden zij de munt te Stevensweerd, waar een lang reeks minderwaardige imitaties geslagen werd, waarvan het bekendst zijn de Metzer guldens en grossen en de Nederlandse schellingen en duiten¹. De meeste stukken zijn anoniem en ongedateerd; enkele dragen de naam van graaf Hendrik (1586—1638), hoofd van het geslacht, en van zijn neef Herman Frederik, heer van Stevensweerd (1619—1683); zelden komen de jaartallen 1619—1631 voor. In vele gevallen is het niet geheel duidelijk aan wie deze munten dienen te worden toegeschreven: waarschijnlijk aan Herman Frederik.

De zeldzame munten met de tekst OMNIA TEMPVS HABENT zijn imitaties van middelduitse Kippermünzen. De reeks omvat verder stukken van 12 kruizer = 3 groschen, 1 groschen, 10 heller en 8 heller, waarvan de beide eerste het wapen van Bergh dragen, de beide laatste geen aanduiding van de herkomst vertonen². Kennelijk heeft men de plaats van vervaardiging zoveel mogelijk willen verheimelijken.

H. E. v. G.

¹ C. A. Serrure, *Histoire de la souveraineté de 's-Heerenberg* (La Haye-Paris 1860), pl. 7 en 8.

² Alle gepubliceerd door P. Joseph, *Frankfurter Mztt.* 3 (1903), p. 391-2 en 548.

SUMMARY OF THE SHORT NOTES

1. A pierced aureus of Diocletian found at Harlingen (C. 217, RIC —) has been bought by the Royal Coin Cabinet.

2. The Royal Coin Cabinet has purchased a $\frac{3}{8}$ solidus of Gratian (obv. RIC p. 278, nr. 26; rev. RIC p. 278, nr. 25).

3. An anonymous 24 kruizer piece issued by the Stevensweerd mint of Bergh has been acquired by the Royal Coin Cabinet.

Munten van Holland 1425—1434

Diocletianus, aureus

Gratianus, $\frac{3}{8}$ solidus

Herman Frederik van den Bergh, 24 kruizer